PŘIROZENÉ ZPŮSOBY CHOVU KONÍ

„Nejkrásnější pohled na svět je z koňského hřbetu“. To jsou slova, která nejspíše slyšel každý z nás a nejeden se o jejich pravdivosti přesvědčil i na vlastní kůži. Pro jejich platnost je však vhodné doplnit, že je potřeba sedět na hřbetě zdravého koně. Jen stěží si totiž lze užívat krásy přírody, když je pod vámi kůň, který má potíže s kopyty, končetinami, žaludečními vředy a k tomu je takříkajíc „kyselý“. Jak tedy zajistit, aby náš kůň byl zdravý?

Základem je samozřejmě ustájení a krmení. Ať už se se svým koněm věnujeme vrcholovému sportu, anebo pouze krokujeme po lesích, vždy tráví většinu svého času doma. Tím může být stáj, paddock, pastvina a jejich modifikace. V rámci ustájení vytyčujeme koním možnosti, jak můžou trávit volný čas. Jak by ho tedy chtěli trávit? To je důležitá otázka pro welfare, jinými slovy pro pohodu. Nepohoda vede ke stresu a na ten organizmus reaguje aktivací mechanizmů zahrnující jak hormonální, tak nervovou soustavu. Pokud stres trvá krátce, organizmus se s ním většinou bez potíží vyrovná. Problém nastává při dlouhotrvajícím působení. Některé mechanizmy reakce na stres se vyčerpávají a jiné začnou působit proti vlastnímu tělu. Zvyšuje se riziko vzniku zdravotních poruch a celkově je kůň v nepohodě. Psychický stav je důležitý, a i u koní pozorujeme příznaky deprese. Zároveň se snižuje pozornost a schopnost učit se novým věcem. Výsledkem je snížení výkonosti a riziko vzniku abnormálního chování, jako je například hodinaření nebo tkalcování. Naproti tomu ustájení umožňující přirozené chování působí prospěšně a může u koní pomoci vyřešit řadu zdravotních a psychických problémů. A navíc platí „spokojený kůň, rovná se spokojený majitel“. Jaké jsou tedy přirozené vzorce chování koní?

CO CHTĚJÍ KONĚ DĚLAT?

To, jací jsou koně dnes, je výsledkem tisíců let evoluce a způsob života divokých koní je považován jako ideální vzor. Zejména koncept paddock paradise se vyznačuje snahou co nejvěrohodněji imitovat přirozené životní podmínky koní. Divocí koně obývají široké krajiny porostlé zejména aridními druhy trav. Ty se vyznačují nízkou výživovou hodnotou a jejich porost je navíc řídký. To znamená, že koně velkou část dne tráví pastvou, podle pozorování divokých koní až 80 % dne. Navíc musí kvůli řídkému porostu stále pomalu popocházet a domovská oblast, kterou stádo divokých koní obývá, může dosahovat až 78 km^2 (v závislosti na dostupnosti zdrojů potravy a vody). Jen takto koně mohou získat dostatek potřebné energie a živin.

Oproti svým divokým příbuzným, jsou doma chovaní koně většinou ustájeni ve stájích a mají pouze omezený přístupe do výběhu nebo na pastvinu. Řada majitelů koní považuje práci v sedle jako adekvátní náhradu přirozeného pohybu. Popocházení při pastvě představuje pro divoké koně neustálou aktivitu, ale o nízké intenzitě. Naproti tomu práce v sedle nebo na ruce je ve své podstatě intenzivní a nedokáže nahradit všechny aspekty volného a přirozeného pohybu. Kůň, který bude 23 hodin denně zavřený ve stájí a na 1–2 hodiny ho vezmeme na jízdárnu, vydá pravděpodobně více energie než při pobytu ve výběhu, ale nedojde k naplnění jeho vrozených potřeb. To pravděpodobně povede k nepohodě a stresu. Nemluvě o riziku vzniku zranění. Mírná aktivita, jako je chůze krokem s častými zastávkami, je prospěšná pro fungování pohybové soustavy a pro zdravý kopyt. Kosti, svaly a šlachy se neustále procvičují, protahují a udržují v dobrém stavu. Zároveň tento způsob pohybů pomáhá při rekonvalescenci po náročném závodě či tréninku. Mírnou a volnou aktivitou dochází k odbourávání kyseliny mléčné nahromaděné ve svalech po vysoké aktivitě. Naopak nemožnost nebo omezení pohybu představuje riziko pro pohybovou soustavu a potíže, jako kulhání a nezdravá kopyta, jsou bohužel u doma chovaných koní velice časté.

Při pohledu na krmení vidíme další velký rozdíl. Doma chovaní koně dostávají většinou dvakrát – třikrát denně malé množství sena, které během krátké doby spořádají. Poté již nemají co žrát a pouze čekají na další dávku. Divocí koně přijímají malá množství píce po velkou část dne a jejich trávicí soustava stále obsahuje hrubou vlákninu. To je optimální stav. Pokud koně nemohou po delší dobu přijímat objemné krmivo, zvyšuje se riziko vzniku žaludečních vředů a kolik.

Koně jsou stádovým zvířetem a pro vyrovnanost a pohodu potřebují sociální interakce s ostatními koňmi. Při absenci vzniká stres, snižuje se výkonost a sociálně deprivovaní koně se navíc můžou častěji projevovat agresivně vůči člověku. Manipulace s takovými koňmi je poté obtížnější.

Celkově sice ustájení pouze v boxu splňuje základní fyziologické požadavky koní, ale má negativní vliv na zdravotní

Ve stájích typu paddock paradise je prostor rozdělen systémem cest, po kterých se koně pohybují mezi jednotlivými částmi (krmná a odpočinková místa, napajedla atd.). Cesty lze využít i jako příležitost pro procvičování pohybové soustavy

a psychický stav koní. Proč jsou tedy koně drženi z velké části dne v boxu? Kromě tradice je hlavním důvodem pohodlí pro majitele. Takřka kdykoliv, kdy se vydají do stáje, bude na ně jejich kůň čekat v boxu. Bude čistý a připravený k nasedlání. Ve spojení s neznalostí přirozených potřeb koní a určitou dávkou antropomorfismu to vede ke skutečnosti, že ve světovém měřítku stále převládá ustájení v nevyhovujících podmínkách vzhledem k welfare koní.

Úprava způsobu ustájení a zejména denního režimu je cestou, jak jednak předejít zdravotním potížím a jednak zlepšit životní pohodu koní. Základně by ustájení mělo umožnit dostatek pohybu, odpočinku, čerstvého vzduchu, příjmu krmivu a sociálních kontaktů. Paddock paradise (PP) a aktivní stáj (AS) představují koncepty, které tyto požadavky splňují nejlépe.

PADDOCK PARADISE

Jedná se o systém, který se snaží přizpůsobit životní podmínky doma chovaných koní tak, aby co možná nejvíce odpovídali těm u divokých koní. To znamená nenásilně koně motivovat k pohybu, který bude mít přirozený vzorec. Při tom současně zajistit, aby koně mohli velkou část dne přijímat objemné krmivo a nedošlo k časovým „oknům", kdy nemají přístup k objemnému krmivu a jejich žaludek se stává prázdným. Samozřejmosti je pobyt ve stádě, zajišťující sociální interakce. U divokých koní má stádo charakteristickou stavbu. Populace divokých koní je rozdělena do skupin označovaných jako harém. Ty jsou složeny z 5 až 18 koní, nachází se v něm dospělý dominantní hřebec a skupina kobyl s jejich potomky. Při pohybu skupiny je vpředu nejdominantnější kobyla, která určuje směr, jakým se stádo vydá. Na konci skupiny se pohybuje dominantní hřebec, který celou skupinu hlídá, popohání a odhání cizí hřebce. Skupiny bývají velmi stabilní a s vyjasněnou hierarchií. Všichni koně vědí, koho mají následovat a kde je jejich místo. Díky tomu dochází jen k občasným projevům agresivity. Stádovému životu divokých koní bychom se měli snažit přizpůsobit i v domácích podmínkách. Pravděpodobně nebude přítomen harémový hřebec, to však nevadí. Klíčová je možnost sociálních kontaktů, a to ve skupině koní, která se moc nemění. Vytvoření stabilní skupiny může být složité. Majitelé své koně přesouvají mezi stájemi, a ne každý chce mít svého koně ve stádě kvůli obavy ze zranění. Pro koně je však život ve stádě přirozený a pokud se snažíme udržet skupinu stabilní, při zařazování nových koní postupujeme opatrně a koně mají počet krmných míst odpovídající velikosti skupiny, množství projevů agresivity není velké a riziko zranění je nízké.

Divocí koně se pohybují po různých terénech, ať už kamenitých, písčitých nebo travnatých. Povrch je samozřejmě důležitý pro zdraví kopyt. Pohyb po rozmanitém povrchu stimuluje růst a pevnost rohoviny, utváření kopyt a zároveň zajišťuje přirozené obrušování. Prospěšnost je ověřena životem. Pokud by přirozené životní podmínky divokých koní nevedly ke zdravým a pevným kopytům, jak by se poté mohli vyvinout až do dnešních dnů? I u doma chovaných koní chceme mít zdravá kopyta a je prokázáno, že u koní ustájených ve stáji typu PP dochází ke zlepšení stavu kopyt v porovnání s koňmi ustájeními v boxu a s omezeným časem ve výběhu.

Při tvorbě PP je důležité koně motivovat k neustálému, ale pomalému, a tak přirozenému pohybu. Ukázalo se, že jako motivace nestačí pouze volný prostor. Pokud jsou koně vypuštění na pastvinu nebo do výběhu, mají sice volnost, ale pokud nejsou motivování přejít třeba z jedné strany výběhu na druhý, ve skutečnosti toho moc nenachodí. Pobyt venku je v porovnání s uzavřením v boxu neoddiskutovatelně lepší, ale pro stimulaci dostatečného množství pohybu nestačí. Mnoho výběhu a pastvin představuje zhruba obdélník o větší či menší rozloze, který je více či méně obrostlý trávou. Může se zde nacházet krmné a napájecí místo, a to je v zásadě vše. V takovém prostředí se koně pravděpodobně zastaví u krmného místa a nebudou se od něj příliš vzdalovat. Tím, že se moc nepohybují, není stimulován vývin zdravých a pevných kopyt, svalová aktivita je nízká a nedochází k žádoucímu mírnému procvičování. Zároveň můžeme říci, že se neprocvičuje ani nervová soustava. Divocí koně obývají rozsáhlý prostor a při putování po širých lánech se setkávají s mnoha různými terény, zdroji potravy, překážkami a nebezpečími. Na to vše musí reagovat. Pokud doma chování koně nemají ve výběhu co dělat, budou pravděpodobně znudění. To může vést k psychické nepohodě, neurózám a zlozvykům. Otázkou tedy je, jakým způsobem koně motivovat k pohybu a zároveň jim poskytnout dostatečné množství stimulů?

Koncept PP využívá toho, že rozdělíme životní prostor koní do několika míst, které jsou spojené cestami. Prostor nemusí být ani moc velký, ale důležité je koncipovat rozvržení jednotlivých částí tak, aby koně byli motivováni k přesunu z jednoho místa na další. Základně koně potřebují k životu krmení, vodu a odpočinek. Pro krmení určíme několik míst a na každém budou mít k dispozici část denní dávky sena. Seno je na krmné místo dáváno většinou v sítích nebo kupkách. Vždy je však třeba myslet na to, aby množství sítí nebo kupek na jednom krmném místě odpovídalo velikosti skupiny. Každý kůň tak dostane svůj příděl, čímž omezíme riziko vzniku konfliktů mezi koňmi. Jednotlivá krmná místa by od sebe měla být co nejvíce vzdálená a koně se tedy mezi nimi musí přesouvat. Celková dávka přesto musí odpovídat požadavkům koní a pro jejich pohodu je lepší počítat spíše s větší množstvím objemného krmiva.

V přírodě je jídelníček divokých koní bohatý na mnoho rostlinných druhů. U doma chovaných koní je vhodné tuto rozmanitost také umožnit.

Další částí prostoru je napájecí místo. To by mělo být oddělené od krmných míst, aby se k němu museli koně opět přesunout. Ideální je taková vodní plocha, ve které se koně můžou zároveň i vyválet. Možnost „hrát" si s vodou je pro koně zábavou a stimulem a pokud k vodě mají přístup, velice to ocení.

Důležitost prostoru na odpočinek je dobré nepodcenit. Stejně jako pro člověka je i pro koně odpočinek životně důležitý. Koně často spí ve stoje, ale pro plný odpočinek je nutné, aby měli možnost si lehnout. Pouze při spánku v leže mohou probíhat epizody REM (rapid eye movement) spánku, významného pro regeneraci organizmu. Zároveň je prokázáno, že kvalita spánku má vliv na výkonost koní. Z evolučního hlediska je pro koně spánek riskantní, protože se mohou snadněji stát kořistí predátorů. Z toho důvodu si koně lehnou pouze tehdy, když se cítí bezpečně. Pokud takový prostor nemají a nemohou si plně odpočinout, vede nedostatek spánku k oslabení organizmu a psychickým poruchám. V prostoru PP tedy musíme vyhradit část, kde koně budou moci v klidu a nerušeně odpočívat. Takových míst by mělo být více, aby si mohli vybrat to, které jim v danou chvíli nejvíce vyhovuje. Místo pro odpočinek musí být dostatečně prostorné. Pokud ho není dostatek, koně se budou navzájem rušit a kvalita odpočinku, zejména u koní v hierarchii nízko postavených, bude snížená.

Všechny tyto části jsou spojeny cestami vyhrazenými elektrickým ohradníkem. Jejich šířka by měla být dostatečná, protože v úzkých cestách se koně neradi pohybují. Zároveň by neměli být příliš široké, protože v širokých cestách mohou koně začít postávat a pohyb skupiny se omezí. Cesty navíc představují prostor, ve kterém můžeme koním poskytnou stimuly jak pro pohybovou, tak i nervovou soustavu. Některá místa můžeme vysypat štěrkem, jiná pískem a další třeba dřevěnou štěpkou. Cílem je umožnit koním pohyb po různých površích. Tímto způsobem stimulujeme vývoj zdravých kopyt. Dále můžeme na cesty položit klády, kamení či jiné mírné překážky. Koně si při překonávání procvičují pohybovou soustavu a rozhodně se poté nenudí.

Součástí PP by měl být prostor, kde se koně mohou válet. To představuje přirozený způsob péče o kůži a srst, a navíc mají koně válení velmi rádi. Vhodné je poskytnout jim možnost vyválet s v různém povrchu. Osvědčila se jílovitá půda a jemný písek. Koně si tak mohou dopřát komplexní péči o svůj povrch.

Vyjmenované části jsou základem, ale zdaleka nejsou vším, co můžeme koním poskytnout. Jedná se však o klíčové části potřebné pro zajištění pohody koní. Ustájeni typu PP má řadu benefitů, ale je potřeba počítat i s několika komplikacemi. Ustájení tímto způsobem je náročné na práci, dokrmování jadrným krmivem složité a stejně tak úprava krmené dávky pro jednotlivé koně.

AKTIVNÍ STÁJ

Koncept ustájení typu AS vytváří podmínky splňující přirozené potřeby koní, individuální požadavky na výživu a zároveň je provoz takové stáje pro ošetřovatele nenáročný. I pro majitele koní je pohodlnější, neboť koně jsou takřikajíc lépe po ruce. Systém AS umožnuje koním volně se pohybovat po prostoru výběhu i stáje. Každý kůň má vysílač, který komunikuje se senzory umístěnými na strategických místech a posílá informace do řídicího počítače. Krmení jadrným a často i objemným krmivem je zajištěno krmnými stanicemi, přičemž krmnou dávku lze individuálně upravit pro každého koně. Pokud se podíváme na ustájení v PP, nemáme přehled o množství zkonzumované píce jednotlivými koňmi a dokrmování jadrným krmivem je výzvou. Ideálně by denní dávka jádra měla být rozdělena do několika porcí v průběhu dne. Předcházíme tak riziku překyselení žaludku, vzniku žaludečních vředů a kolikám. Ve stáji typu PP je zajištění dávkování velmi složité. Naproti tomu u AS je problém vyřešen pomocí automatických krmných stanic. Podle čipu krmný automat identifikuje daného koně a přidělí mu krmnou dávku o individuálním množství a složení. Stejným způsobem nám krmné stanice pomáhají při krmení objemným krmivem. Někteří koně, zejména primitivních plemen, velice snadno tloustnou a vystačí si s menší dávkou objemného krmiva. Naproti tomu starším a špatně krmitelným koním je třeba poskytnou větší množství. Pokud tedy máme ve skupině dobře a špatně krmitelné koně, může to být ve stáji typu PP komplikace. U AS však můžeme vyhradit prostor s objemným krmivem, do kterého budou mít přístup pouze vybraní koně. Selekční branka je po přečtení čipu do prostoru pustí a mohou zde bez rušení a dle své potřeby přijímat objemné krmivo. Možnost nastavení podmínek vyhovujících různým typům koní ve skupině je obrovským benefitem AS.

Celkově můžeme pro krmení objemným krmivem využít prostor, ke kterému budou mít všichni koně volný a celodenní přístup, nebo přístup k senu umožnit pouze na krmných stanicích. Ty mohou fungovat na různém principu, nicméně základem je rozdělení příjmu

Automatické krmné automaty umožnují nastavit krmnou dávku individuálně jednotlivým koním. Koně je dobře akceptují a naučí se je používat v průběhu pár dnů

ACTIVE HORSE - *inovační ustájení pro koně*

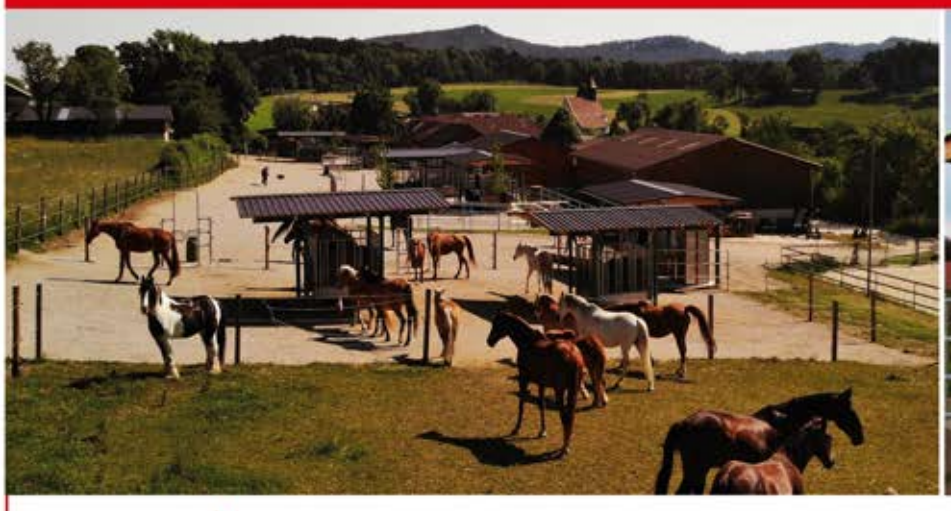

AGRICO
Rybářská 671, 379 01 Třeboň
tel. 384 704 111, www.agrico.cz

Schauer Agrotronic GmbH
A - 4731 Prambachkirchen
Tel. +43 / 7277 / 2326-0*
www.schauer-agrotronic.com

SCHAUER
ACTIVE HORSE SYSTEMS

sena na několik dávek v průběhu dne. Po vstupu koně na krmnou stanici je přečten jeho čip a počítač vyhodnotí, jestli může být danému koni umožněn přístup ke krmivu. Pokud ano, otevře se krmné místo a kůň může po určenou dobu krmivo přijímat. Po uplynutí vyhrazené doby se krmné místo uzavře. Další možností je, že se krmná stanice (s více místy) otevře v přesně daný čas všem koním, a ti zde mohou po danou dobu přijímat krmivo.

Systém ustájení typu AS umožnuje koním volně se pohybovat po daném prostoru. Prostor AS je rozdělen do několika částí, ale většinou není mezi jednotlivými prostory využíván systém cest jako u PP. Kvůli tomu je pro funkčnost velmi důležité chytré řešení a rozmístění jednotlivých částí. To znamená, aby koně byli motivování pohybovat se. K tomu nám u AS zároveň pomáhá časovému rozvržení přístupu ke krmivu v automatických krmných stanicích.

Součástí AS musí být napájecí místa a prostor, kde budou koně moci odpočívat. Osvědčili se prostorné, světlé, vzdušné zastřešené haly, kde se koně můžou volně pohybovat a jsou zde široký průchody. Takové haly koně dobře přijímají a rádi v nich odpočívají.

Stáje typu AS jsou kompromisem mezi potřebami koní a jejich využitím v jezdeckém sportu. Nicméně, i v tomto způsobu ustájení se mohou vyskytovat problémy, jako je třeba blokování krmných míst některými koňmi. Přesto systém poskytuje koním možnost naplnit jejich přirozené potřeby, a to by pro majitele mělo být cílem. ■

David Němeček
Foto autor a Schauer Agrotronic